

Asistovaná reprodukce v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva

Assisted Reproduction in the Case Law of the European Court of Human Rights

JUDr. Ivo Smrž, Ph.D., Kabinet zdravotnického práva a bioetiky, ÚSP AV ČR, v. v. i.

Abstract: The article presents and analyzes the case law of the European Court of Human Rights concerning assisted reproduction, with the aim to summarize legal conclusions and identify the implications arising from them. It addresses e.g. consent to artificial insemination, both anonymous and non-anonymous gamete donation, access to assisted reproduction techniques and pre-implantation genetic diagnosis, post mortem fertilization, the use of surplus embryos for scientific research or age-based restrictions on access to IVF. In terms of structure, each case will be introduced with its factual background, followed by an examination of the legal reasoning reached by the Court. The summary of legal conclusions brings the text to a close.

Key words: assisted reproduction – IVF – European Court of Human Rights – case law – right to respect for private and family life

Anotace: Článek představuje a analyzuje judikaturu Evropského soudu pro lidská práva týkající se asistované reprodukce, pročež vyvozuje právní závěry, resp. důsledky, které z této rozhodovací praxe vyplývají. Zabývá se kupř. udělením souhlasu s umělým oplodněním, anonymním i neanonymním dárcovstvím gamet, přístupem k metodám umělého oplodnění a preimplantační genetické diagnostice, umělému oplodnění post mortem, nakládáním s nadbytečnými embryi pro vědecký výzkum či omezením přístupu k IVF kvůli věku. Z hlediska struktury jsou vždy nejprve představeny skutkové okolnosti jednotlivých případů a následně jejich právní posouzení. Text uzavírá celkové shrnutí právních závěrů.

Klíčová slova: asistovaná reprodukce – IVF – Evropský soud pro lidská práva – judikatura – právo na respektování rodinného a soukromého života

ÚVOD

Asistovaná reprodukce je jedním z oborů medicíny, který pracuje mimo tělo člověka se spermii, vajíčky a embryi, a to s cílem otěhotnění ženy. Z medicínského pohledu jsou postupy asistované reprodukce určeny nejen k léčbě či prevenci neplodnosti, i když se jedná o většinu případů, ale souvisí také s oblastí skladování zárodečných buněk a preimplantační genetickou diagnostikou.¹ Umělým oplodněním se rozumí jednak zavedení spermií do pohlavních orgánů ženy (tzv. arteficiální inseminace, AI) a jednak přenos lidského embrya vzniklého oplodněním vajíčka spermií mimo tělo ženy do pohlavních orgánů ženy (tzv. *in vitro* fertilizace a embryotransfer, IVF ET či jen IVF).²

Metody asistované reprodukce jsou poměrně novou a dynamicky se rozvíjející medicínskou disciplínou. Připomeňme, že prvním člověkem narozeným „ze zkumavky“ byla v roce 1978 Louise Brown. O tom, že se jednalo o průlom v reprodukční medicíně, svědčí i skutečnost, že za vývoj metody oplodnění *in vitro* byla Robertu G. Edwardsovi udělena Nobelova cena.³ Od té doby urazily asistovaná reprodukce a s ní související obory další kus cesty. Ruku v ruce s technologickým pokrokem v této nanejvýš citlivé oblasti zdravotnictví, zasahující do přirozeného procesu vzniku lidského života, vyvstávají i nové výzvy a problémy pro právo, které jim donedávna a v takové míře nečelilo.

Tak například se může jednat o problematiku dárcovství gamet, jehož důsledkem je odlišný biologický a právní poměr mezi rodiči a dítětem, kryokonzervace gamet a embryí nejen v souvislosti s asistovanou reprodukcí *post mortem*, otázka ochrany nenarozeného života a určení okamžiku, od kdy se lidská bytost stává člověkem v právním smyslu, užití gamet a embryí pro jiné účely než pro umělé oplodnění, důsledky preimplantační genetické diagnostiky, volba pohlaví dítěte atd.

Je tudíž zřejmé, že jednotlivé právní řády mohou přistupovat k regulaci těchto eticky i právně citlivých otázek rozdílně. Určitým „jednotícím prvkem“ je v našem prostředí ochrana lidských práv a základních svobod prostřednictvím Evropské úmluvy o lidských právech⁴, když se povaha těchto otázek dotýká soukromého a rodinného života ve smyslu jejího osmého článku. O tom, jak různorodé a v důsledku protichůdné mohou být v této souvislosti národní legislativy, svědčí řada rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva⁵, který je nezřídka postaven před citlivá právní a morální dilemata, jež musí autoritativně posoudit a rozsoudit.

Soudní praxe ESLP mimo jiné ilustruje, že při regulaci asistované reprodukce vyvstávají situace, v nichž proti sobě stojí navzájem kontradiktorní práva a zájmy, mezi nimiž je třeba naleznout adekvátní rovnováhu, ať už jde o práva a zájmy jednotlivců vůči sobě (například potenciální matky a potenciálního

¹ ŘEŽÁBEK, K. *Asistovaná reprodukce pro lékaře*. 4., aktualizované vydání. Praha: Maxdorf, 2024, s. 12. ISBN 978-80-7345-792-1.

² K tomu srov. § 3 odst. 3 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů. Dále také jen jako „SpecZZS“.

³ Viz <https://www.nobelprize.org/prizes/medicine/2010/summary/>.

⁴ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících. Dále také jen jako „EÚLP“ či „Úmluva“.

⁵ Dále také jen jako „ESLP“.

otce při naklání s gametami či embryi), anebo jednotlivce a státu (kupř. v rámci přístupu k metodám asistované reprodukce, preimplantační genetické diagnostice či dárcovským gametám).

Článek si s ohledem na výše uvedené klade za cíl představit a zanalyzovat soudní praxi ESLP týkající se asistované reprodukce a současně vyvodit právní závěry, resp. důsledky, které z této rozhodovací praxe vyplývají. Zabývat se budeme kupř. udělením souhlasu s umělým oplodněním, anonymním i neanonymním dárcovstvím gamet, přístupem k metodám umělého oplodnění a preimplantační genetické diagnostice, umělým oplodněním *post mortem*, nakládáním s nadbytečnými embryi pro vědecký výzkum či omezením přístupu k IVF kvůli věku. Z hlediska struktury budou vždy nejprve představeny skutkové okolnosti jednotlivých případů a následně jejich právní posouzení. Celkové shrnutí právních závěrů pak text uzavře.

Nejprve však osvětlíme obecná východiska interpretace Úmluvy a jejího článku 8, upravujícího právo na respektování rodinného a soukromého života.

1. OBECNÁ VÝCHODISKA INTERPRETACE ÚMLUVY A JEJÍHO OSMÉHO ČLÁNKU

Jeden z hlavních interpretačních principů Úmluvy, který ESLP ve své praxi opakovaně připomíná, zní, že Úmluva musí být vykládána a uplatňována způsobem, který činí její práva praktickými a účinnými, a nikoli toliko teoretickými a iluzorními.⁶ Jedná se o princip efektivity ochrany práv.⁷ Někdy se tento princip chápe spíše jako obecná zásada, na níž je Úmluva založena, než jako výkladové pravidlo.⁸ Konkrétních kontur zřetelně nabývá aplikační praxí.

Další významnou direktivou interpretace Úmluvy je tzv. dynamická a evolutivní interpretace (*dynamic and evolutive interpretation*): Úmluva má být vykládána s ohledem na měnící se podmínky a vznikající konsensus co do náležitého standardu norem. Úmluva je živým nástrojem (*living instrument*), který musí být vykládán s ohledem na současné podmínky a myšlenky převládající v dnešních demokratických státech,⁹ nikoliv tedy ve světle úmyslu historického „zákonodárce“.¹⁰ Typickým

⁶ SCHABAS, W. A. *The European Convention on Human Rights. A Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 33. ISBN 978-0-19-959406-1, včetně tam uvedeného katalogu relevantní soudní praxe ESLP, viz např. Öcalan v. Turecko, stížnost č. 46221/99, 12. května 2005: „...the Convention is designed to 'guarantee not rights that are theoretical or illusory but rights that are practical and effective'...”

⁷ KOSAŘ, D. – KRATOCHVÍL, J. In: KMEC, J. – KOSAŘ, D. – KRATOCHVÍL, J. – BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 77. ISBN 978-80-7400-365-3.

⁸ SCHABAS, W. A. *The European Convention on Human Rights. A Commentary*, s. 50; Fabris v. Francie, stížnost č. 16574/08, 7. února 2013: „To ensure that human rights do not become a mere mirage, the most protective interpretation of the Convention's rights and freedoms is required: to guarantee real, not virtual, independence of the judicial power and an *effet utile*, not apparent, of the rights and freedoms of the Convention, it is indispensable that the Court be vested with the implied power to oversee the execution of its judgments, and, if need be, to contradict a decision of the Committee of Ministers in this regard...”

⁹ Ibid., s. 48; Tyrer v. Spojené království, stížnost č. 5856/72, 25. dubna 1978.

¹⁰ K tomu srov. KOSAŘ, D. – KRATOCHVÍL, J. In: KMEC, J. – KOSAŘ, D. – KRATOCHVÍL, J. – BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*, s. 81.

příkladem aplikace evolutivního výkladu je právě článek 8 Úmluvy, který se ukazuje být jednou z nejbohatších oblastí právního vývoje ESLP.¹¹

Jako třetí lze uvést princip subsidiarity mezinárodního dohledu, který se pojí s myšlenkou, že hlavní roli při ochraně lidských práv hrají smluvní státy Úmluvy, a nikoliv štrasburský soud,¹² jelikož vnitrostátní orgány jsou z důvodu přímé znalosti vlastní společnosti a jejích potřeb v lepší pozici než mezinárodní soudce, aby posoudily, co je ve veřejném zájmu.¹³ Zásada subsidiarity pak významně ovlivnila vznik doktríny tzv. prostoru pro uvážení (*margin of appreciation*).¹⁴

Co se týče článku 8 Úmluvy, který upravuje právo na respektování rodinného a soukromého života, je jeho primárním účelem ochrana jednotlivce před arbitrárními zásahy orgánů veřejné moci.¹⁵ Z hlediska struktury vymezuje jeho první odstavec relevantní práva (na respektování soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence), zatímco druhý odstavec rozsah ochrany těchto práv omezuje. Práva obsažená v článku 8 Úmluvy tedy nejsou absolutními právy, protože jejich relativní charakter plyne i ze skutečnosti, že se často dostávají do konfliktu s jinými právy.¹⁶

Jak již bylo uvedeno výše, je článek 8 ilustrativním příkladem aplikace evolutivního výkladu, což se ukazuje mimo jiné i v oblasti asistované reprodukce, podrobněji viz dále.

I když dikce tohoto článku naznačuje, že upravuje negativní povinnosti státu („nezasahovat“), většina relevantní soudní praxe ESLP se zaměřuje na pozitivní stránku těchto práv (povinnost státu „zaručit“).¹⁷

ESLP nicméně ve své judikatuře ne vždy nutně rozlišuje mezi pozitivními a negativními závazky (typické je to právě pro oblast asistované reprodukce), protože je toho názoru, že zásady přezkumu jsou podobné. Tento přístup podléhá doktrinární kritice, jelikož může vést k méně přísnému posuzování pozitivních povinností států.¹⁸

Algoritmus zkoumání porušení pozitivních závazků států se zde v zásadě omezuje na jeden krok. Ve stížnosti se namítá, že stát neochránil právo upravené článkem 8 Úmluvy, tedy že nesplnil svoji

¹¹ SCHABAS, W. A. *The European Convention on Human Rights. A Commentary*, s. 366.

¹² ILIADOU, M. *Medically assisted reproduction and the ECtHR: the evolving case law in an evolving field* [online]. Chapter 2.2.1. University of Sussex, 2025 [cit. 2025-06-01]. Dostupné z: <https://hdl.handle.net/10779/uos.26362759.v1>.

¹³ James a další v. Spojené království, stížnost č. 8793/79, 21. února 1986.

¹⁴ Viz rovněž dále. KOSAŘ, D. – KRATOCHVÍL, J. In: KMEC, J. – KOSAŘ, D. – KRATOCHVÍL, J. – BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*, s. 79.

¹⁵ Thematic factsheet on reproductive rights, Department for the Execution of Judgments of the European Court of Human Rights, DG1, 2023, s. 2. Dostupné z: <https://rm.coe.int/thematic-factsheet-reproductive-rights-eng/1680adebc3>. Též SCHABAS, W. A. *The European Convention on Human Rights. A Commentary*, s. 366.

¹⁶ KRATOCHVÍL, J. In: KMEC, J. – KOSAŘ, D. – KRATOCHVÍL, J. – BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*, s. 865.

¹⁷ SCHABAS, W. A. *The European Convention on Human Rights. A Commentary*, s. 366.

¹⁸ ILIADOU, M. *Medically assisted reproduction and the ECtHR...*, chapter 2.1.

pozitivní povinnost. ESLP pak posuzuje, zda tvrzené právo existuje.¹⁹ Při tomto zkoumání vstupuje do popředí rovněž výkladová metoda v podobě dynamické a evolutivní interpretace, tím spíše v oblasti asistované reprodukce. Stejně tak je významné v tomto ohledu dbát na nalezení spravedlivé rovnováhy mezi navzájem konkurujícími si zájmy, zejména mezi jednotlivcem a společností jako celkem.²⁰ Jedná se o postup podobný testu proporcionality při posuzování negativních povinností států (zásahů).²¹ I zde se pak do popředí dostává doktrína tzv. prostoru pro uvážení státu.

V případě posuzování tvrzeného porušení negativních povinností, tedy zásahu státu do relevantních práv jednotlivce, hraje vedle existence dotčeného práva a zásahu státu stěžejní roli druhý odstavec článku 8 Úmluvy, který obsahuje situace, v nichž stát do daného práva zasáhnout může. V tomto ohledu se zkoumá, zda je zásah v souladu se zákonem (legalita), zda zásah sleduje legitimní účel (legimita) a zda je jako takový nezbytný v demokratické společnosti (proporcionalita).²²

V rámci posuzování legality se přezkoumává soulad zásahu s vnitřní legislativou státu, protože se důraz klade také na kvalitativní stránku v podobě přístupnosti a předvídatelnosti práva.²³

Zkoumání legitimacy zásahu spočívá v odůvodnění postupu státu jedním ze zájmů vyjmenovaných ve druhém odstavci osmého článku Úmluvy, jako je například ochrana zdraví, morálky či práva a svobod jiných. Atribut legitimacy je vzácně signifikantní, jelikož „katalog“ zájmů je dostatečně široký na to, aby stát svůj postup pod jeden z nich podřadil.²⁴

Konečně se přezkoumává také nezbytnost zásahu v demokratické společnosti, tedy proporcionalita zásahu ke sledovanému cíli. Zde je soudní praxe ESLP nejširší a zároveň nejvíce subjektivní. Jedná se o poměrování dotčených zájmů jednotlivce a společnosti jako celku.²⁵ Při posuzování proporcionality dochází rovněž k aplikaci doktríny tzv. prostoru pro uvážení státu, související se subsidiaritou mezinárodního dohledu. Čím menší prostor pro uvážení je, tím závažnější důvody musí stát pro ospravedlnění zásahu předložit.^{26, 27}

¹⁹ KRATOCHVÍL, J. In: KMEC, J. – KOSAŘ, D. – KRATOCHVÍL, J. – BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*, s. 866.

²⁰ SCHABAS, W. A. *The European Convention on Human Rights. A Commentary*, s. 368.

²¹ KRATOCHVÍL, J. In: KMEC, J. – KOSAŘ, D. – KRATOCHVÍL, J. – BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*, s. 885.

²² Ibid., s. 866.

²³ SCHABAS, W. A. *The European Convention on Human Rights. A Commentary*, s. 402–403.

²⁴ Ibid., s. 404.

²⁵ Ibid., s. 406.

²⁶ KRATOCHVÍL, J. In: KMEC, J. – KOSAŘ, D. – KRATOCHVÍL, J. – BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*, s. 884.

²⁷ Faktory ovlivňující šíři prostoru pro uvážení jsou předmětem následujícího textu.

2. ROZHODOVACÍ PRAXE ESLP V OBLASTI ASISTOVANÉ REPRODUKCE

2.1. EVANS V. SPOJENÉ KRÁLOVSTVÍ²⁸

Ve své stížnosti stěžovatelka namítala porušení článků 2, 8 a 14 EÚLP v tom smyslu, že britské právo umožňovalo jejímu bývalému partnerovi odvolat souhlas s uchováváním a užitím embryí, která byla vytvořena z jejich gamet.

Skutkově se jednalo o případ, v němž stěžovatelce musely být kvůli podezření na rakovinu odebrány oba vaječníky. Současně však bylo před takovým zákrokem možno odebrat několik vajíček pro následnou léčbu pomocí IVF. Před započítím této léčby byla stěžovatelka poučena, že v souladu s britským právem může jak žena, tak muž z neplodného páru kdykoliv před implantací embrya do dělohy svůj souhlas s léčbou odvolat. Stěžovatelka se dotázala, zda by bylo možné zmrazit její neoplozená vajíčka (nikoliv tedy až embrya), nicméně byla informována, že tento zákrok s mnohem menší šancí na úspěch klinika neprovádí. Přitom partner stěžovatelky tuto ujistil, že se s ní nehodlá rozejít, že nemusí uvažovat o zmrazení svých vajíček a že si přeje být otcem jejich dítěte. Oba souhlas podepsali a došlo k vytvoření a uchování šesti embryí. Stěžovatelce byla následně ovaria odebrána, protože jí bylo řečeno, že s implantací embryí do dělohy je třeba dva roky počkat. Neplodný pár se nicméně před implantací embryí rozešel a partner stěžovatelky sdělil, že žádá zničení embryí.

Z hlediska právního posouzení věci bylo ze strany ESLP nejšířeji přezkoumáváno stěžovatelkou tvrzené porušení článku 8 EÚLP. Stěžovatelka namítala, že britské právo, umožňující jejímu partnerovi odvolat předmětný souhlas po oplodnění vajíček jeho spermatem, porušuje její právo na respektování soukromého a rodinného života.

ESLP nejprve poukazem na předchozí judikaturu (Pretty v. Spojené království, stížnost č. 2346/02, 29. dubna 2002) uvedl, že věc se týká článku 8 EÚLP a že *soukromý život* je široký pojem, zahrnující aspekty fyzické a sociální identity jednotlivce, včetně práva na osobní autonomii, osobní rozvoj a navazování a rozvíjení vztahů s ostatními lidmi a vnějším světem, a stejně tak zahrnuje i právo na respektování rozhodnutí stát se nebo nestát rodičem.²⁹

Výstižně pak soud vymezil ústřední dilema celého případu: Zájmy stěžovatelky a jejího bývalého partnera jsou navzájem zcela neslučitelné, jelikož bude-li stěžovatelce povoleno embrya použít, bude její bývalý partner nucen stát se otcem, zatímco bude-li potvrzena možnost odmítnout nebo odvolat souhlas ze strany bývalého partnera stěžovatelky, bude stěžovatelce odepřena možnost stát se biologickou matkou dítěte. Ať už bude zvoleno prvé, či druhé řešení, bude vždy znamenat úplné popření práva, resp. zájmu jedné ze stran. Konflikt se ovšem netýkal pouze soukromých zájmů, dotčená

²⁸ Evans v. Spojené království, stížnost č. 6339/05, 10. dubna 2007.

²⁹ „The Grand Chamber agrees with the Chamber that “private life”, which is a broad term encompassing, *inter alia*, aspects of an individual’s physical and social identity including the right to personal autonomy, personal development and to establish and develop relationships with other human beings and the outside world (see *Pretty*, cited above, § 61), incorporates the right to respect for both the decisions to become and not to become a parent...”

legislativa totiž sloužila i zájmům veřejným (prosazování zásady přednosti souhlasu či podpoře právní jistoty).

Při tom se ESLP domníval, že je tuto věc vhodnější posuzovat jako případ týkající se pozitivních závazků státu, jelikož jeho meritum tkví v úvaze, zda aplikace relevantní legislativy dosáhla spravedlivé rovnováhy mezi kontradiktorními zájmy.

Vzhledem k tomu, že léčba pomocí IVF vyvolává citlivé morální a etické otázky a že mezi členskými státy nepanuje v této oblasti jednoznačný konsensus, zastal ESLP názor, že prostor pro uvážení (*margin of appreciation*) státu v těchto otázkách musí být široký.³⁰

V potaz je v této souvislosti třeba vzít také skutečnost, že možnost uchovávat lidská embrya ve zmrazeném stavu vede k zásadnímu rozdílu mezi umělým oplodněním a oplodněním prostřednictvím pohlavního styku, a to, že od vytvoření embrya po jeho implantaci do dělohy může docházet k delšímu časovému odstupu. ESLP se proto domnívá, že je legitimní – a ostatně i žádoucí – aby stát vytvořil takovou právní úpravu, která tento časový odstup a jeho důsledky bude reflektovat (což Spojené království učinilo).

Soud s ohledem na výše uvedené uzavřel, že právu stěžovatelky na respektování rozhodnutí stát se rodičem v genetickém smyslu nelze přiznat větší váhu než právu jejího bývalého partnera na respektování rozhodnutí nemít s ní geneticky příbuzné dítě:

„[G]iven the above considerations, including the lack of any European consensus on this point..., it does not consider that the applicant’s right to respect for the decision to become a parent in the genetic sense should be accorded greater weight than J.’s right to respect for his decision not to have a genetically related child with her.”

ESLP tak v tomto velmi citlivém případě dospěl k závěru, že článek 8 EÚLP nebyl porušen, jelikož britské právo zajišťovalo spravedlivou rovnováhu mezi protichůdnými zájmy, a rovněž s ohledem na fakt, že v posuzované otázce neexistoval konsensus na úrovni evropských zemí.

2.2. DICKSON V. SPOJENÉ KRÁLOVSTVÍ³¹

Předmětem této věci byla stížnost manželů Dicksonových, kteří brojili proti odepření přístupu k metodám asistované reprodukce, což mělo zasáhnout do jejich práv podle článku 8, resp. 12, EÚLP.

Z hlediska skutkového se jednalo o případ, v němž jeden ze stěžovatelů, toho času ve výkonu trestu odnětí svobody za vraždu, požádal společně s manželkou (stěžovatelkou) o přístup k asistované reprodukci. Vzhledem k možnému datu propuštění stěžovatele a věku stěžovatelky bylo nepravděpodobné, že by mohli počít dítě bez použití metod asistované reprodukce. Žádost byla

³⁰ „...since the use of IVF treatment gives rise to sensitive moral and ethical issues against a background of fast-moving medical and scientific developments, and since the questions raised by the case touch on areas where there is no clear common ground amongst the member States, the Court considers that the margin of appreciation to be afforded to the respondent State must be a wide one...”

³¹ Dickson v. Spojené království, stížnost č. 44362/04, 4. prosince 2007.

zamítnuta, a to po zohlednění tehdejších pravidel (*general policy*), které nebyly součástí primární legislativy (nepřijal je Parlament).

ESLP stížnost posuzoval primárně na pozadí článku 8 EÚLP (právo na rozhodnutí stát se genetickým rodičem), přičemž nepovažoval za nezbytné rozhodnout, zda věc posuzovat jako případ týkající se pozitivního nebo negativního závazku státu, jelikož hlavní otázkou bylo, zda se v této věci podařilo dosáhnout spravedlivé rovnováhy mezi konkurujícími si veřejnými a soukromými zájmy (význam uvěznění vs. početí dítěte).

V rámci právního posouzení soud rovněž odkazem na případ *Evans v. Spojené království* (viz předchozí podkapitulu) rekapituloval důsledky absence evropského konsensu v otázkách asistované reprodukce pro širší prostor pro uvážení státu v těchto otázkách. Přístup zákonodárce však nesmí být zjevně bez rozumného základu.³² Na druhé straně soud také připomenul, že jedná-li se o zvláště důležitý aspekt existence nebo identity jednotlivce (jako je volba stát se genetickým rodičem), je prostor pro uvážení státu v zásadě omezen.

ESLP dospěl k závěru, že předmětná pravidla (*general policy*) byla nastavena tak, že vylučovala jakékoli skutečné zvažování konkurujících si individuálních a veřejných zájmů a bránila posouzení přiměřenosti omezení v každém jednotlivém případě, pročez na stěžovatele kladla nepřiměřeně vysokou zátěž v podobě doložení „výjimečnosti“ jejich žádosti o umělé oplodnění.³³ Podle soudu dále neexistoval důkaz o tom, že by při nastavování pravidel byly zvažovány relevantní konkurující si individuální a veřejné zájmy nebo posouzena přiměřenost omezení. Uvedená pravidla nadto nebyla součástí primární legislativy, Parlament tak nikdy nezvažoval různé konkurující si zájmy.

Soud proto uzavřel, že absence uvedeného posouzení ve věci pro stěžovatele zásadního významu musí být považována za překračující jakoukoli přijatelnou míru uvážení státu. Nedošlo tedy k dosažení spravedlivé rovnováhy mezi dotčenými veřejnými a soukromými zájmy s důsledkem porušení článku 8 EÚLP.

2.3. S. H. A OSTATNÍ V. RAKOUSKO³⁴

Stěžovatelé v této věci namítali, že rakouské právo, zakazující použití darovaných vajíček a spermií pro IVF (pro stěžovatele jediný způsob, jak počít děti), mimo jiné porušuje článek 8 EÚLP. První stěžovatelka trpěla neplodností související s vejcovody, takže nemohla přirozeně počít dítě. Současně byl neplodný i její manžel. Třetí stěžovatelka vůbec neprodukovala vajíčka. Její manžel ale plodný byl.

³² „This is particularly so where the case raises complex issues and choices of social strategy: the authorities' direct knowledge of their society and its needs means that they are in principle better placed than the international judge to appreciate what is in the public interest. In such a case, the Court would generally respect the legislature's policy choice unless it is "manifestly without reasonable foundation"..."

³³ „[T]he Court considers that the Policy as structured effectively excluded any real weighing of the competing individual and public interests, and prevented the required assessment of the proportionality of a restriction, in any individual case..."

³⁴ S. H. a ostatní v. Rakousko, stížnost č. 57813/00, 3. listopadu 2011.

Soud po rekapitulaci relevantní judikatury, včetně již výše rozebraných případů Evans v. Spojené království a Dickson v. Spojené království, dospěl k významnému závěru, že právo páru počít dítě a využít k tomuto účelu lékařsky asistovanou reprodukci je chráněno článkem 8 EÚLP, neboť taková volba je projevem soukromého a rodinného života:

„The Court considers that the right of a couple to conceive a child and to make use of medically assisted procreation for that purpose is also protected by Article 8, as such a choice is an expression of private and family life.“

Současně však uvedl, že na případ bude nahlížet jako na věc, která se týká zásahu do práva stěžovatelů využívat techniky umělého oplodnění (v rámci tzv. negativních závazků státu), jelikož jim v tom fakticky bránil rakouský zákon. Z tohoto důvodu ESLP dále posuzoval soulad relevantní rakouské legislativy s článkem 8 odst. 2 EÚLP, obšírně ve vztahu k atributu „nezbytnosti v demokratické společnosti“ (kategorie proporcionality).

ESLP se v této souvislosti domníval, že prostor pro uvážení státu musí být široký, a to s ohledem na fakt, že IVF v době posuzování případu vyvolávalo na pozadí rychle se vyvíjejícího lékařského a vědeckého vývoje citlivé morální a etické otázky. Významnou roli hrála také skutečnost, že se spor týkal oblastí, v nichž neexistovala jasná shoda mezi členskými státy, viz opětovně poukaz na případy Evans v. Spojené království a Dickson v. Spojené království.

Po zohlednění důvodů, které vedly Rakousko k předmětné právní úpravě (k zákazu použití darovaných vajíček a spermií pro IVF),³⁵ dospěl ESLP k závěru, že rakouský zákonodárce v rozhodné

³⁵ Viz zejména body 101 a 113 rozhodnutí:

„Chyba! Pouze hlavní dokument.. The Government submitted, in particular, that medically advanced techniques of artificial procreation such as in vitro fertilisation carried the inherent risk that they would not be employed for therapeutic purposes only, but also for other objectives such as the “selection” of children; in vitro fertilisation posed such a risk. In addition, they submitted that there was a risk that ovum donation might lead to the exploitation and humiliation of women, in particular those from economically disadvantaged backgrounds. Also, pressure might be put on a woman who would otherwise not be in a position to afford in vitro fertilisation to produce more ova than necessary (see paragraph 66 above). The technique of in vitro fertilisation, which necessitated that ova be extracted from the woman, was risky and had serious repercussions for the person subject to such an intervention; the legislature must take particular care to reduce such risks where third persons, such as donors, were involved.“

„Chyba! Pouze hlavní dokument.. It is true that some of the arguments raised by the Government in defence of the prohibition of gamete donation for in vitro fertilisation can refer only to the prohibition of ovum donation, such as preventing the exploitation of women in vulnerable situations or limiting potential health risks for ovum donors and preventing the creation of atypical family relations because of split motherhood. However, there remain the basic concerns relied on by the Government, namely, that the prohibition of the donation of gametes involving the intervention of third persons in a highly technical medical process was a controversial issue in Austrian society, raising complex questions of a social and ethical nature on which there was not yet a consensus in society and which had to take into account human dignity, the well-being of children thus conceived and the prevention of negative repercussions or potential misuse. The Court has found above that the prohibition of ovum donation for in vitro fertilisation, which relied on these grounds, is compatible with the requirements of Article 8 of the Convention and, in taking into account the general framework in which the prohibition at issue must be seen, is also of relevance here.“

době nepřekročil prostor pro uvážení, který mu byl poskytnut. Námitkám stěžovatelů tak nebylo vyhověno.

Závěrem je vhodné zmínit, že ESLP věc posuzoval optikou doby, v níž o případu rozhodoval rakouský ústavní soud (rok 1999). Samotné rozhodnutí ESLP je pak z roku 2011. ESLP v této souvislosti připomněl, že EÚLP je vždy třeba interpretovat a aplikovat s ohledem na aktuální okolnosti; to platí tím spíše v oblastech, které vykazují obzvláště dynamický vývoj vědy a práva. I když tedy v posuzovaném případě soud neshledal porušení článku 8 EÚLP, domníval se, že je tuto oblast třeba neustále přezkoumávat smluvními státy a že relevantní kritéria mohou podléhat vývoji, který bude muset zákonodárce v budoucnu zohlednit.

Ostatně, rakouské právo paušálně heterologní inseminaci již nezakazuje, viz ustanovení § 3 rakouského zákona o reprodukční medicíně.³⁶

2.4. COSTA A PAVAN V. ITÁLIE³⁷

Stěžovatelé, manželé, zdraví přenašeči cystické fibrózy, ve své stížnosti namítali, že jim nebyl umožněn přístup k preimplantační genetické diagnostice (PGD), a to za účelem výběru embrya, které by nebylo postiženo tímto závažným onemocněním, protože tvrdili, že PGD bylo dostupné jiným kategoriím osob. Odvolávali se přitom na články 8 a 14 EÚLP.

Skutkové okolnosti případu byly následující: Teprve po narození prvního dítěte, trpícího cystickou fibrózou, se stěžovatelé dozvěděli, že jsou zdravými přenašeči této nemoci. Následně stěžovatelka opět otěhotněla, protože podstoupila prenatální diagnostiku, aby se vyloučilo, že plod rovněž trpí cystickou fibrózou. Prokázán byl opak a stěžovatelka se rozhodla pro umělé přerušení těhotenství ze zdravotních důvodů, což italské právo dovozovalo. Po těchto okolnostech chtěli stěžovatelé využít výhod metod asistované reprodukce a PGD, než stěžovatelka znovu otěhotní, aby se jim narodilo zdravé dítě. Podle tehdy platné italské legislativy však nebylo možné z uvedených důvodů asistovanou reprodukci a PGD využít. Tyto metody byly vyhrazeny pro osoby trpící jinými chorobami (sterilita, infertilita, u mužů sexuálně přenosné infekce).

Stěžovatelé s oporou o článek 8 EÚLP namítali porušení práva na respektování soukromého a rodinného života, a to z důvodu, že jediným způsobem, jak mohli zplodit zdravé dítě, bylo počít jej přirozeným způsobem a podstoupit interrupci vždy, když prenatální diagnostika prokázala onemocnění plodu.

V rámci právního posouzení případu ESLP mimo jiné rekapituloval předcházející relevantní soudní praxi, včetně všech tří výše popsaných případů, načež uzavřel, že přání stěžovatelů počít dítě, které nebude postiženo genetickým onemocněním, jehož jsou zdravými přenašeči, a za tímto účelem

³⁶ Dostupné z: <https://www.ris.bka.gv.at>.

³⁷ Costa a Pavan v. Itálie, stížnost č. 54270/10, 28. srpna 2012.

využít metod asistované reprodukce a PGD spadá pod ochranu článku 8 EÚLP, jelikož tato volba je formou vyjádření jejich osobního a rodinného života.³⁸

Meritem projednávané věci se stalo posouzení oprávněnosti zásahu státu ve smyslu druhého odstavce osmého článku Úmluvy, primárně co do atributu „nezbytnosti v demokratické společnosti“, tedy proporcionality.³⁹

V rámci posouzení zásahu z důvodu „nezbytnosti v demokratické společnosti“ ESLP připomněl, že se stížnost týká absence přiměřenosti předmětné právní úpravy, když italské právo současně umožňuje interrupci z uvedených zdravotních důvodů. Soud nepřijal argumenty italské vlády, která zásah odůvodňovala ochranou zdraví dítěte a ženy, důstojnosti a svobody svědomí zdravotnických pracovníků a zájmem na vyloučení rizika eugenické selekce.⁴⁰ Naopak dospěl k závěru, že italská legislativa byla v této oblasti inkonzistentní: na jedné straně zakazovala implantaci omezenou na embrya nestižená danou nemocí, na druhé straně umožňovala interrupci plodu trpícího stejným onemocněním.⁴¹ Důsledky této inkonzistence byly pro práva stěžovatelů více než zřejmé: vždy počít dítě přirozeným způsobem a podstoupit interrupci, prokáže-li prenatalní diagnostika onemocnění plodu. Současně soud zohlednil psychickou zátěž ženy související s touto situací.

ESLP s ohledem na výše uvedené shledal, že zásah do práva stěžovatelů na respektování jejich soukromého a rodinného života byl ze strany Itálie nepřiměřený, tedy že došlo k porušení článku 8 EÚLP.

2.5. PARRILO V. ITÁLIE⁴²

V tomto případě stěžovatelka zejména tvrdila, že vnitrostátní zákaz darovat embrya počatá lékařsky asistovanou reprodukcí pro vědecký výzkum je neslučitelný s jejím právem na respektování soukromého života (článek 8 Úmluvy) a právem na pokojné užívání majetku, zaručeným článkem 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě (č. 1).

Z hlediska skutkového stavu stěžovatelka se svým partnerem v roce 2002 podstoupila IVF, pročež pět takto vytvořených embryí bylo kryokonzervováno. Před implantací embryí však partner

³⁸ „57. In present case the Court considers that the applicants’ desire to conceive a child unaffected by the genetic disease of which they are healthy carriers and to use ART and PGD to this end attracts the protection of Article 8, as this choice is a form of expression of their private and family life.“

³⁹ V rámci bodů 58 a 59 dospěl ESLP bez delšího odůvodňování k závěru, že zásah italského státu byl v souladu se zákonem (legalita) a sledoval oprávněné zájmy (legitimita).

⁴⁰ „**Chyba! Pouze hlavní dokument..** In order to justify this interference, the Government refer to the concern to protect the health of “the child” and the woman, the dignity and freedom of conscience of the medical professions and the interest in precluding a risk of eugenic selection.“

⁴¹ „**Chyba! Pouze hlavní dokument..** The Court cannot but note that the Italian legislation lacks consistency in this area. On the one hand it bans implantation limited to those embryos unaffected by the disease of which the applicants are healthy carriers, while on the other hand it allows the applicants to abort a foetus affected by the disease.“

⁴² Parrilo v. Itálie, stížnost č. 46470/11, 27. srpna 2015.

stěžovatelky zemřel a ta se rozhodla embrya darovat pro účely výzkumu. Její žádosti o darování embryí pro vědecké účely nicméně nebylo vyhověno, a to s poukazem na zákon, který takový postup zakazuje.

Ve vztahu k tvrzenému porušení článku 8 Úmluvy byl ESLP poprvé vyzván, aby rozhodl, zda právo na respektování soukromého života zahrnuje právo darovat embrya získaná IVF pro účely výzkumu. Po rekapitulaci relevantní judikatury a poukazem na existenci genetického propojení embrya a osob podstupujících IVF dospěl soud k závěru, že schopnost stěžovatelky uplatnit vědomou a uváženou volbu co do osudu dotčených embryí se týká intimního aspektu jejího osobního života, a proto souvisí s jejím právem na sebeurčení, chráněným článkem 8 Úmluvy.⁴³

Dalším krokem s ohledem na článek 8 odst. 2 Úmluvy bylo posoudit, zda se ze strany italského státu jednalo o zásah, který byl legální, legitimní a proporcionální. Bez delšího odůvodňování ESLP usoudil, že se ze strany Itálie jednalo o zásah, který byl v souladu se zákonem a který sledoval legitimní cíl v podobě ochrany morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.

A konečně, ESLP zvažoval, zda byl zásah přiměřený, tedy zda byl nezbytný v demokratické společnosti. Připomenutím předchozí relevantní judikatury (rovněž viz výše) soud přiznal italskému státu široký prostor po uvážení v této věci: jde o problematiku vyvolávající citlivé morální a etické otázky, nepanuje v ní evropský konsensus, a nadto nepatří právo darovat embrya pro vědecký výzkum mezi základní práva (*core rights*), na která se vztahuje ochrana článku 8 Úmluvy, jelikož se netýká obzvláště důležitého aspektu existence a identity člověka.

Soud návazně poznamenal, že italský zákonodárce během procesu tvorby předmětného zákona zohlednil dotčené kontradiktorní zájmy, zejména zájem státu na ochraně embrya a zájem osob na výkonu práva na sebeurčení formou darování svých embryí pro výzkum.⁴⁴ Stejně tak poznamenal, že nic nenasvědčovalo tomu, že by i zesnulý partner stěžovatelky preferoval takový způsob nakládání s jejich embryi.

S ohledem na výše uvedené ESLP uzavřel, že Itálie nepřekročila jí náležející prostor pro uvážení a že předmětný zákonný zákaz byl nezbytný v demokratické společnosti ve smyslu článku 8 odst. 2 Úmluvy. Článek 8 Úmluvy tudíž nebyl vůči stěžovateli porušen.

K tvrzenému porušení práva na pokojné užívání majetku, zaručeného čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě (č. 1), dospěl ESLP po stručném odůvodnění k závěru, že dotčené ustanovení Úmluvy nebylo porušeno, jelikož s ohledem na jeho ekonomický a majetkový charakter nelze lidská embrya redukovat na „majetek“ (*possession*).

⁴³ „159. The Court concludes that the applicant's ability to exercise a conscious and considered choice regarding the fate of her embryos concerns an intimate aspect of her personal life and accordingly relates to her right to self-determination. Article 8 of the Convention, from the standpoint of the right to respect for private life, is therefore applicable in the present case.“

⁴⁴ „188. The Court therefore observes that, during the drafting process of the Law in question the legislature had already taken account of the different interests at stake, particularly the State's interest in protecting the embryo and that of the persons concerned in exercising their right to individual self-determination in the form of donating their embryos to research.“

2.6. LIA V. MALTA⁴⁵

Meritem tohoto případu se stalo tvrzené porušení článku 8 Úmluvy spočívající v nevyhovění žádosti stěžovatelů o umělé oplodnění metodou ICSI hrazené z jejich vlastních prostředků, a to z důvodu věku stěžovatelky (43 let).

Stěžovatelé se neúspěšně pokoušeli počít dítě přirozeným způsobem, protože jim bylo doporučeno využít postupů a metod asistované reprodukce. Ve věku 42 let stěžovatelka takovou léčbu podstoupila, ovšem rovněž neúspěšně. Stěžovatelé proto požádali o další cyklus léčby, stěžovatelce v té době bylo nicméně již 43 let a 11 měsíců. Příslušný úřad jejich žádosti nevyhověl mimo jiné s tím, že je vázán protokolem vydaným podle zákona na ochranu embryí.⁴⁶ V té době byla maltským parlamentem stanovená hranice pro provedení umělého oplodnění mezi 25 a 42 lety a úřad ji reflektoval: „*The protocol at the relevant time provided: “For the purpose of this Protocol, the EPA [Embryo Protection Authority] feels that it is desirable that the woman, who is entitled to treatment should be between the age of 25 and 42 years ...”*“

V rámci právního posouzení soud potvrdil odkazem na svojí dosavadní judikaturu (viz případy výše), že se spor týká práva na respektování soukromého života. Právo páru počít dítě a využít k tomuto účelu lékařsky asistovanou reprodukci je chráněno článkem 8, neboť taková volba je projevem soukromého a rodinného života.

ESLP na tuto věc nahlížel jako na zásah státu do práv stěžovatelů zakotvených v Úmluvě (negativní povinnost státu), jelikož zde šlo o rozhodnutí státu odepřít stěžovatelům přístup k umělému oplodnění, které bylo dostupné pro obyvatelstvo a které si přáli sami zaplatit.

V rámci posuzování oprávněnosti zásahu státu ESLP zkoumá, zda je zásah v souladu se zákonem (legalita), zda zásah sleduje legitimní účel (legitimita) a zda je jako takový nezbytný v demokratické společnosti (proporcionalita).⁴⁷

Ve zdejším případě ESLP „skončil“ již u prvního kroku, tedy u posouzení legality zásahu. V této souvislosti připomněl, že atribut legality se mimo jiné vztahuje na kvalitu dotčeného právního předpisu a vyžaduje, aby byl přístupný dotčené osobě, která navíc musí být schopna předvídat jeho důsledky. To znamená, že vnitrostátní právo musí být dostatečně předvídatelné, aby jednotlivcům dostatečně naznačilo, za jakých podmínek jsou orgány veřejné moci oprávněny přistoupit k opatřením, která se dotýkají práv podle Úmluvy.⁴⁸

⁴⁵ Lia v. Malta, stížnost č. 8709/20, 5. května 2022. Zpracováno podle anotace Ministerstva spravedlnosti ČR. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-235966>.

⁴⁶ „*With reference to the attached scan and the below communication, EPA [the Authority] discussed your case as presented. However, EPA is still bound by the present law as it is today, whilst [it] also cannot deviate further from the protocol terms as stated in Chapter 6 of the said protocol. In respect of this, EPA unanimously decided that the request cannot be approved...*“

⁴⁷ Viz kapitulu 1.

⁴⁸ Viz odkazy v bodě 56 na rozhodnutí Fernández Martínez v. Španělsko, stížnost č. 56030/07, 12. července 2014, a Nedescu v. Rumunsko, stížnost č. 70035/10, 16. ledna 2018.

Věcně šlo o výklad protokolu, konkrétně výrazu *žádoucí (desirable)*, viz výše, což mohlo vést k určité míře právní nejistoty na straně stěžovatelů. S ohledem na povahu tohoto termínu co do atributu ne/závaznosti maltské správní úřady (EPA) a soudy stejný právní předpis vykládaly odlišně. Podle ESLP byl tudíž způsob, jakým soudní a správní orgány vykládaly a uplatňovaly napadené právní ustanovení, nekonzistentní (*incoherent*), a tudíž postrádal požadovanou předvídatelnost.

ESLP s ohledem na výše uvedené uzavřel, že zásah státu nebyl v souladu s právním předpisem vyžadované kvality, protože došlo u stěžovatelů k porušení článku 8 Úmluvy.

2.7. PEJŘILOVÁ V. ČESKÁ REPUBLIKA⁴⁹

Dosud jediné rozhodnutí ESLP v oblasti asistované reprodukce týkající se České republiky řešilo stížnost brojící proti nevyhovění žádosti stěžovatelky o použití kryokonzervovaných spermií jejího zesnulého manžela pro IVF. Stěžovatelka se při tom dovolávala článku 8 EÚLP.

Z hlediska skutkového se stěžovatelce a jejímu manželovi, trpícímu závažnou nemocí, nedařilo počít dítě přirozeným způsobem, a proto se rozhodli využít metod asistované reprodukce. Manžel stěžovatelky si nechal zamrazit spermie, protože byl mimo jiné poučen, že před každým rozmrazením bude vyžadován písemný souhlas, a nebude-li určeno jinak, bude v případě jeho úmrtí skladování spermií ukončeno. Dne 15. prosince 2014 vyslovili stěžovatelka a její manžel souhlas s IVF, včetně rozmrazení spermií a jejich použití metodou ICSI. Dne 16. června 2015 manžel stěžovatelky zemřel, aniž stěžovatelka podstoupila IVF. Dne 7. září 2015 stěžovatelka požádala o provedení oplodnění svých vajíček spermiemi zesnulého manžela, nicméně poskytovatel zdravotních služeb žádosti nevyhověl pro rozpor se zákonem. Podle ustanovení § 6 a § 8 SpecZZS lze totiž provést umělé oplodnění pouze na základě žádosti a písemného souhlasu neplodného páru, protože žádost nesmí být starší šesti měsíců. Nejvyšší soud ČR nadto konstatoval, že manžel stěžovatelky podepsal souhlas obsahující výslovné ustanovení o ukončení skladování zmrazených spermií v případě jeho smrti.

V rámci právního posouzení věci ESLP zhusta odkazoval na předchozí judikaturu a závěry v ní zastávané (viz případy výše), protože uvedl, že právo počít dítě a využít za tím účelem metody asistované reprodukce je chráněno článkem 8 EÚLP, zatímco současně přiznal žalovanému státu v této morálně a eticky citlivé oblasti široký prostor pro uvážení.

ELSP věc posuzoval z pohledu zásahu do práva stěžovatelky, neboť jí v jeho výkonu fakticky bránila aplikace § 6 a § 8 SpecZZS. Podle ESLP ovšem Česká republika touto právní úpravou sledovala legitimní cíl v podobě ochrany morálky a práv a svobod jiných osob.⁵⁰

⁴⁹ Pejřilová v. Česká republika, stížnost č. 14889/19, 8. prosince 2022.

⁵⁰ „52. In the Court’s view, the Czech legislature’s decision to enact such provisions, and their interpretation by the domestic courts, reveal the intention to respect human dignity and free will, as well as a desire to ensure a fair balance between the parties involved in assisted reproduction, so that every person donating gametes for the purpose of such treatment would know in advance that no use could be made of his or her genetic material without his or her continuing consent...”

„54. Having regard to the foregoing, the Court is satisfied that the measure complained of pursued a legitimate aim, namely the protection of morals and the rights and freedoms of others...”

Dále soud v rámci principu proporcionality hodnotil, zda nalezením rovnováhy v daném konkrétním případě český zákonodárce nevybočil z prostoru pro uvážení, protože dospěl k závěru, že nikoliv.

SpecZZS v zájmu ochrany svobodné vůle člověka, který s asistovanou reprodukcí vyslovil souhlas, jakož i práva nenarozeného dítěte znát své rodiče, vyžaduje existenci páru, který si přeje podstoupit léčbu a který musí před každým pokusem o oplodnění udělit písemný souhlas. ESLP také poznamenal, že české právo nezakazuje vycestovat do zahraničí a požádat tam o oplodnění *post mortem*.

S ohledem na výše uvedené dospěl soud k závěru, že legitimnímu právu stěžovatelky na respektování jejího rozhodnutí mít dítě geneticky spřízněné s jejím zesnulým manželem nemá být přikládána větší váha než legitimním obecným zájmům chráněným napadenou právní úpravou.⁵¹

ESLP tudíž neshledal, že by v případě stěžovatelky došlo k porušení článku 8 EÚLP.

2.8. BARET A CABALLERO V. FRANCIE⁵²

Návazně na věc Pejřilová v. Česká republika je vhodné poukázat na případ Baret a Caballero v. Francie, v němž stěžovatelky brojily proti zákazu posmrtné asistované reprodukce na území Francie a vývozu gamet a embryí za tímto účelem do Španělska, v němž je takový postup povolen. V obou případech manželé stěžovatelek ještě za svého života s takovým postupem vyslovili souhlas.

Oproti věci Pejřilová v. Česká republika se zdejší případ lišil v tom, že české právo neumožňuje umělé oplodnění *post mortem* pouze na území České republiky, zatímco francouzské právo zakazuje i vývoz gamet či embryí skladovaných ve Francii do zahraničí, a to za účelem zakázaným vnitrostátním právem. Rovněž se v případě jedné ze stěžovatelek jednalo o nakládání s embryi, což oproti gametám svědčí o pokročilejším stadiu plánování rodičovství.

Poukazem na přechozí rozhodovací praxi ESLP uvedl, že se věc týká práva na respektování soukromého života podle článku 8 Úmluvy, dále že došlo k zásahu do tohoto práva ze strany Francie, ovšem v souladu se zákonem (legalita) a při sledování legitimního cíle v podobě předcházení situace, v níž by se měly narodit děti bez otce. Zásah byl tedy legitimizován podle článku 8 odst. 2 Úmluvy ochranou práv a svobod jiných a ochranou morálky.

Při přezkumu proporcionality, ostatně shodně jako v již uváděných případech, přiznal ESLP Francii široký prostor pro uvážení v této eticky citlivé oblasti, v níž neexistuje evropský konsensus. Účelem zákazu vývozu gamet a embryí do zahraničí bylo zabránit obcházení zákazu umělého oplodnění *post mortem* na území Francie. ESLP nezhodnotil tuto právní úpravu jako nekoherentní, pokud by totiž zákaz vývozu zakotven nebyl, pozbyl by absolutní zákaz umělého oplodnění *post mortem* významu.

⁵¹ „62. The Court does not find that the applicant's legitimate right to respect for the decision to have a child genetically related to her late husband should be accorded greater weight than the legitimate general interests protected by the impugned legislation...”

⁵² Baret a Caballero v. Francie, stížnost č. 22296/20 a 37138/20, 14. září 2023. Zpracováno podle anotace Ministerstva spravedlnosti ČR. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-235945>.

Stěžovatelky nedoložily žádný vztah ke Španělsku, protože jejich záměrem bylo obejít vnitrostátní právo, resp. zákaz. Podle soudu tedy Francie nepřekročila vymezený prostor pro uvážení.

S ohledem na výše uvedené dospěl ESLP k závěru, že Francie nastolila spravedlivou rovnováhu mezi konkurujícími si zájmy a že článek 8 Úmluvy porušen nebyl. ESLP však současně poznamenal, že od roku 2021 francouzské právo umožňuje, aby umělé oplodnění využily i páry tvořené ženami nebo i samotné ženy, což vyvolává otázku, zda a do jaké míry je předmětný zákaz nadále legitimní, jelikož právní řád má být vnitřně koherentní.

2.9. GAUVIN-FOURNIS A SILLIAU V. FRANCIE⁵³

V této věci se ESLP poprvé věcně vyjadřoval k problematice anonymního dárcovství gamet.

Stěžovatelé (muž a žena) narození v letech 1980 a 1989 pomocí asistované reprodukce za účasti dárců z řad třetích osob namítali porušení článku 8 EÚLP tím, že jim byl odepřen přístup k informacím o těchto dárcích na základě francouzského zákona o bioetice z roku 1994, zaručujícího anonymitu dárců. Předmětný zákon zakotvoval pouze dvě výjimky prolamující anonymitu dárcovství omezené na lékaře, a to jednak v případě preventivní či terapeutické nutnosti u osoby narozené z dárcovství a jednak v případě diagnostiky závažné genetické anomálie u dárce. Nový zákon z roku 2021 absolutní anonymitu zrušil a nastavil nová pravidla, přičemž osoby narozené z gamet darovaných před jeho účinností mohou získat příslušné informace se souhlasem dárce. U stěžovatelky však tento postup nemohl být uplatněn z důvodu úmrtí jejího biologického otce.

Co se týče odůvodněnosti stížnosti, ESLP poukazem na svoji předchozí judikaturu připomněl, že článek 8 EÚLP chrání právo na osobní identitu a s tím spojené právo získat informace např. o identitě rodiče, přičemž narození a zejména okolnosti s ním spojené jsou součástí soukromého života dítěte a následně dospělého. Podle ESLP bylo třeba tuto věc posoudit z hlediska pozitivních závazků státu zaručit dotčeným osobám právo na respektování soukromého života, resp. právo na přístup k jejich původu, jelikož stěžovatelé kritizovali nedostatky právní úpravy, které vedly k zamítnutí jejich žádosti.

Nato ESLP rekapituloval svůj, pro tuto problematiku typický a z předchozí judikatury (viz výše) dobře známý, postoj: Mezi členskými státy neexistuje v této oblasti konsensus, současně jde o citlivé etické a morální otázky, z čehož plyne široký prostor pro uvážení státu, který je ale omezen skutečností, že stížnosti zahrnují podstatný aspekt identity jednotlivců.

S ohledem na výše uvedené ESLP zkoumal, zda důvody zamítnutí žádostí uvedené vnitrostátními soudy vyvážily veřejný zájem a zájem stěžovatelů, protože dospěl k závěru, že ano. Francie se tehdy rozhodla pro zásadu anonymity a bezplatnosti dárcovství, což odpovídalo ochraně etických hledisek a zohlednilo i v té době vznesené pochybnosti ohledně lékařsky asistované reprodukce. Stejnou volbu Francie učinila i v letech 2004 a 2011, a to po konzultacích o slučitelnosti anonymity dárců s právem osob na přístup k jejich biologickému původu:

⁵³ Gauvin-Fournis a Silliau v. Francie, stížnost č. 21424/16 a 45728/17, 7. září 2023. Zpracováno podle anotace Ministerstva spravedlnosti ČR. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-235966>.

„V úvahu [stát] vzal obecný zájem v podobě ochrany rovnováhy rodin a riziko zpochybnění sociální a emocionální povahy příbuzenství, riziko podstatného poklesu počtu dárcovství gamet a riziko zpochybnění etiky spojené s jakýmkoli přístupem k dárcovství tělesných prvků nebo produktů. Na druhou stranu vzal v potaz utrpení, které zažívají některé osoby počaté dárcovstvím a uznání práva na přístup ke svému původu některými státy. Nakonec převážila obava z poklesu počtu dárců a ze zpochybnění nerušeného života rodin a ochrany dárců...“

Podle ESLP Francie zachovala spravedlivou rovnováhu mezi v této věci se vyskytujícími protichůdnými zájmy, protože tedy neporušila svoji pozitivní povinnost zaručit stěžovatelům účinné respektování jejich soukromého života.

3. ANALYTICKÉ SHRUTÍ

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva v oblasti asistované reprodukce zrcadlí úskalí související s aplikací článku 8 EÚLP, neboť propojuje citlivé individuální zájmy jednotlivců se zájmy veřejnými, které jsou zhusta ve vzájemném rozporu.

Přestože ESLP opakovaně potvrdil, že rozhodnutí počít dítě a zvolit si k tomu cestu asistované reprodukce spadá pod ochranu článku 8 EÚLP jako součást soukromého a rodinného života, vyznívá jeho rozhodovací praxe poměrně kazuisticky, roztržitě. V důsledku toho je nezdůvodnitelné vyvodit z jednotlivých rozhodnutí obecné právní závěry či principy, které by mohly sloužit jako robustní vodítka pro právní řády jednotlivých členských států a ostatně i pro určitou předvídatelnost evropské lidskoprávní judikatury.

Prostřednictvím v úvodu rozebraných výkladových metod, zejména pak skrze princip dynamické a evolutivní interpretace Úmluvy, ESLP znatelně rozšířil původní rozsah článku 8 Úmluvy, zde konkrétně práva na respektování soukromého a rodinného života, v důsledku čehož obsáhl pod jeho ochranu i taková práva, která v textu Úmluvy výslovně uvedena nebyla. Článek 8 Úmluvy podle ESLP rovněž zahrnuje:

- právo na respektování rozhodnutí stát se rodičem v genetickém smyslu;
- právo počít dítě a využít k tomuto účelu lékařky asistovanou reprodukci;
- právo počít dítě, které nebude stíženo genetickým onemocněním, a za tímto účelem využít metod asistované reprodukce a preimplantační genetickou diagnostiku.

Významnou linii rozebraných případů spojuje názor ESLP, že rozhodnutí využít metod asistované reprodukce tvoří nedílnou součást *soukromého života* ve smyslu článku 8 EÚLP, což je v souladu s jeho širokým pojetím zahrnujícím aspekty fyzické a sociální identity jednotlivce, včetně práva na osobní autonomii, osobní rozvoj a navazování a rozvíjení vztahů s ostatními lidmi a vnějším světem.

Co se týče povahy článku 8 ve smyslu rozlišování pozitivních a negativních závazků smluvních států, přistupuje k ní ESLP v oblasti asistované reprodukce podle našeho názoru nahodile. V některých případech se soud domnívá, že je věc třeba posuzovat jako případ týkající se pozitivních závazků států. V jiných případech na věc nahlíží optikou zásahu státu do práva stěžovatelů využívat technik umělého

oplodnění poukazem na zabránění jeho výkonu prostřednictvím zákona. Anebo ESLP nepovažuje za nezbytné ani rozhodnout, zda věc posuzovat jako případ týkající se pozitivního, nebo negativního závazku státu s odůvodněním, že hlavní otázkou bylo, zda se podařilo dosáhnout spravedlivé rovnováhy mezi konkurujícími si zájmy. Tento pragmatismus nicméně vede k nejistotě ohledně standardu přezkumu zejména pozitivních povinností jednotlivých smluvních států Úmluvy.

Ať se jedná o přezkum tvrzeného porušení pozitivní, nebo negativní povinnosti státu, hraje významnou roli test proporcionality, který se aplikuje nejen při střetu soukromých a veřejných zájmů, ale i zájmů dvou soukromých subjektů. Z rozhodovací praxe ESLP lze v tomto ohledu vysledovat, že žádnému z relevantních práv, resp. zájmů, soud nepřiznává automatickou přednost s tím, že rozhodující jsou okolnosti jednotlivých případů, což patrně podporuje individuální spravedlnost.

Pohled na konkrétní případy ovšem naznačuje určitou míru ambivalence judikatury ESLP. V morálně a eticky citlivé oblasti asistované reprodukce soud nezřídka „nalezne“ konkrétní právo stěžovatele chráněné článkem 8 Úmluvy, avšak současně připustí „výjimku“ z jeho ochrany ve smyslu druhého odstavce téhož článku. Výsledkem je faktické popření ochrany garantovaného práva.

Zhusta se tak děje aplikací testu proporcionality a s ním související doktríny tzv. prostoru pro uvážení (*margin of appreciation*) státu. Prostor pro uvážení zůstává podle konstantního názoru ESLP v oblasti asistované reprodukce široký, a to s ohledem na fakt, že metody asistované reprodukce vyvolávají citlivé morální, etické i kulturní otázky na pozadí rychle se vyvíjejícího lékařského a vědeckého vývoje a že mezi členskými státy nepanuje v této oblasti jednoznačný konsensus. Významnou roli zde pak rovněž hraje subsidiarita mezinárodního dohledu s tím, že vnitrostátní orgány jsou z důvodu přímé znalosti vlastní společnosti a jejích potřeb v lepší pozici než mezinárodní soudce, aby posoudily, co je a co není ve veřejném zájmu.

ESLP v této souvislosti rovněž zdůraznil, že možnost uchovávat embrya ve zmrazeném stavu zásadně odlišuje IVF od přirozeného početí, neboť umožňuje značný časový odstup mezi vytvořením a implantací embrya do dělohy, pročež je zcela legitimní, a ostatně i žádoucí, aby stát vytvořil takovou právní úpravu, která tento časový odstup a jeho důsledky bude reflektovat.

V důsledku je prostor pro uvážení států vymezován ex post na základě skutkových okolností každého případu, nikoli systematickými kritérii. Tato metodologie znesnadňuje derivaci obecných pravidel, která by byla aplikovatelná v obdobných situacích, což v určité míře nabourává předvídatelnost práva a právní jistotu.

ZÁVĚR

Soudní praxe Evropského soudu pro lidská práva v oblasti asistované reprodukce dokládá citlivost a složitost interpretace osmého článku Úmluvy v kontextu moderní biomedicíny. Přestože soud respektuje názorovou pluralitu jednotlivých jurisdikcí a upřednostňuje individuální spravedlnost nad právní jistotou a předvídatelností práva, ztrácí v důsledku jeho judikatura doktrinální „ostrost“.

Nelze než doporučit, a to nejen pro udržitelnost ochrany reprodukční autonomie a užití prokreačních technik, aby ESLP v oblasti asistované reprodukce vytvořil transparentnější

metodologický rámec primárně pro posuzování proporcionality. Následně pak bude možné formulovat obecná vodítka nejen pro jeho budoucí rozhodování, ale také pro národní normotvorbu a ostatně i pro vnitrostátní soudy.

Tento článek vznikl v rámci finanční podpory Akademie věd České republiky, výzkumný program Strategie AV21 Budoucnost asistované reprodukce (ART).

REFERENČNÍ SEZNAM

HUSSEINI, F. – BARTOŇ, M. – KOKEŠ, M. – KOPA, M. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>.

ILIADOU, M. Medically assisted reproduction and the ECtHR: the evolving case law in an evolving field. University of Sussex, 2025. Dostupné z: <https://hdl.handle.net/10779/uos.26362759.v1>.

KMEC, J. – KOSAŘ, D. – KRATOCHVÍL, J. – BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-365-3.

MACH, J. – BURIÁNEK, A. – ZÁLESKÁ, D. – STEINLAUF, B. – STIERANKOVÁ, A. *Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování. Zákon o specifických zdravotních službách*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2023. ISBN 978-80-7676-653-2.

MALÍŘ, J. – DOLEŽAL, T. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a zdravotnictví: současný stav a perspektivy*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-224-5.

ŘEŽÁBEK, K. *Asistovaná reprodukce pro lékaře*. 4., aktualizované vydání. Praha: Maxdorf, 2024. ISBN 978-80-7345-792-1.

SCHABAS, W. A. *The European Convention on Human Rights. A Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2015. ISBN 978-0-19-959406-1.

ŠUSTEK, P. – HOLČAPEK, T. – ŠIROKÁ, L. – ŠOLC, M. a kol. *Zákon o zdravotních službách. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2024. ISBN 978-80-7676-999-1.

ŠUSTEK, P. – HOLČAPEK, T. a kol. *Zdravotnické právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-321-1.

TĚŠINOVÁ, J. – DOLEŽAL, T. – POLICAR, R. *Medicínské právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7179-318-2.

Thematic factsheet on reproductive rights, Department for the Execution of Judgments of the European Court of Human Rights, DG1, 2023. Dostupné z: <https://rm.coe.int/thematic-factsheet-reproductive-rights-eng/1680adebc3>.

VALC, J. Anonymní dárčovství gamet ve světle rozsudku ve věci Gauvin-Fournis a Silliau proti Francii. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2024, Vol. 32, No 1, s. 137–166.

VALC, J. Asistovaná reprodukce a její vliv na právní status (nad)počatého embrya či dospívajícího dítěte. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2017, Vol. 7, No 3, s. 18–38.